

Wim Willems en Hanneke Verbeek (eds.), *Honderd jaar heimwee. De geschiedenis van Polen in Nederland* (Amsterdam: Boom, 2012) 349 p.
ISBN 9789461050595.

Eind 2012 stappen enkele Polen in Amsterdam in een bus. Zij hebben het hier niet gered. Hulpverleners van de organisatie Barka, ervaringsdeskundigen uit Polen, hebben hen weten te overtuigen om weer terug te keren naar hun geboorteland. Een gratis buskaartje en een mogelijk perspectief op een baan in hun geboorteland helpen de twijfelaars (blijven of terugkeren) over de streep.

In de bundel *Honderd jaar heimwee* stellen de samenstellers Wim Willems en Hanneke Verbeek vooral de Polen die blijven centraal. Hun geboorteland kent een dramatische geschiedenis van bezettingen door buurlanden en opdelingen tussen de Europese grootmachten. Dat verklaart voor een belangrijk deel dat veel Polen, als het enigszins mogelijk was, hun heil elders hebben gezocht. Volgens schattingen bedraagt het huidige aantal Poolse emigranten tussen de 15 en 18 miljoen mensen (bijna net zo veel als de huidige Nederlandse bevolking) op een bevolking in Polen zelf van 38 miljoen zielen. Grote Poolse gemeenschappen zijn te vinden in Duitsland, Frankrijk, Engeland, België en de Verenigde Staten. Relatief kleine groepen Polen hebben uiteindelijk Nederland als bestemming gevonden. In de eerste helft van de twintigste eeuw gaat het daarbij vooral om Polen die afdaalden in de Limburgse mijnen. Poolse Joden vestigden zich overwegend in grote steden in het Westen. Na de Tweede Wereldoorlog gaat het naast Poolse mijnwerkers ook om Poolse soldaten die een actieve rol bij de bevrijding van Nederland hebben gespeeld en vluchtelingen van de Koude Oorlog. Vandaag de dag gaat het vooral om relatief grotere groepen arbeidsmigranten die – nadat Polen in 2004 tot de Europese Unie is toetreden en door de opening van de Nederlandse arbeidsmarkt voor Polen en andere EU-burgers uit Midden Europa in 2007 – gemakkelijker hun weg naar Nederland hebben gevonden. Het aantal Polen in Nederland nu wordt geschat op 150.000. Dit historisch gegroeide aantal staat in schril contrast tot de veelvuldig gehoorde kwalificaties als ‘invasie’, ‘tsunami’ of ‘golven’. Niet ontkend kan worden dat de dynamiek op de internationale arbeidsmarkt gepaard gaat met illegale praktijken, uitbuiting en overlast. Maar dat is maar een deel van het verhaal.

Hoofdbestanddeel van de bundel vormen de uitgebreide biografische portretten van een bont gezelschap Polen in Nederland. Zo wordt aandacht besteed aan het levensverhaal van de mijnwerker Léon Stachowski en zijn gezin, aan de winkeliersfamilie Sprecher, aan Michal Rostworowski, een jurist met een adellijke achtergrond die in de jaren dertig een vooraanstaande rol speelde bij het Permanente Hof voor Internationale Justitie in Den Haag, aan de soldaat Franciszek Lyskawa en aan Jan Nikerk jr., honorair gedelegeerde van de Poolse regering in ballingschap en zijn vrouw Janina Melichar. Naast historische zijn er ook eigentijdse biografische portretten van Polen in Nederland, inclusief een katern fotografische portretten van Poolse kunstenaars. De persoonlijke verhalen, voorzien van foto's uit familie-albums, geven een goed beeld van de diversiteit en complexiteit van het migratieproces: de motieven om het geboorteland te verlaten (avontuur, op zoek naar werk, geld, een leuk leven, vrijheid of liefde), de overwegingen om zich in Nederland te vestigen, het verwerven van een eigen plek in een nieuwe samenleving en natuurlijk ook de heimwee. Dat laatste is waarschijnlijk versterkt door het feit dat de publieke interesse voor Polen in Nederland nooit groot is geweest, zoals blijkt uit de bijdragen over *Solidarność* en

Polen in de pers. Alleen wanneer het eigenbelang van Nederland in het geding was zoals in de aanloop naar het Poolse lidmaatschap van de NAVO en later de Europese Unie veranderde dat tijdelijk. Voor zover er al aandacht was in de pers domineerde een negatief karikaturaal beeld.

Willems en Verbeek grijpen de geschiedenis van 100 jaar Polen in Nederland eveneens aan om de ‘mythe van de tijdelijkheid’ te ontmaskeren. Een gericht en allesomvattend integratiebeleid (huisvesting, onderwijs, werk en sociale zekerheid) is volgens hen een onmisbare voorwaarde om de komst van grotere en kleine groepen arbeidsmigranten zoveel mogelijk in goede banen te leiden. Nu blijft dat beleid vaak nog achterwege omdat de beleidsmakers – net zoals vaker in het verleden het geval is geweest – ervan uitgaan dat arbeidsmigranten na enige jaren weer terugkeren naar hun geboorteland. Volgens Willems en Verbeek is er geen reden om aan te nemen dat Polen en andere huidige nieuwkomers sterk zullen afwijken van het historische patroon dat laat zien dat de tijdelijke aanwezigheid van nieuwkomers bij twee derde op den duur vanzelf overgaat in een permanent verblijf. De ontmaskering van de ‘mythe van de tijdelijkheid’ had naar mijn mening nog overtuigender kunnen worden neergezet door een grondigere analyse van de beschikbare historische data. Opeenvolgende tellingen zijn momentopnames die maar een beperkt inzicht geven in de migratie-dynamiek. Een antwoord op de vragen: wie blijven uiteindelijk in Nederland, wie trekken verder, wie keren terug? vereist een nadere analyse. Het is ook juist de grilligheid van deze dynamiek die in de toekomst zal uitwijzen of Polen die het voor-nemen hebben om hier te blijven ook daadwerkelijk blijven en omgekeerd of Polen die op termijn terug willen uiteindelijk toch blijven.

Honderd jaar heimwee geeft op een panoramische wijze een rijk inzicht in de omvang en pluriforme samenstelling van Poolse migranten in de Nederland in de twintigste eeuw en is daarmee een waardevolle aanvulling op de reeds bestaande migratieliteratuur.

Jacques van Gerwen

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Leo H.M. Wessels en Toon Bosch (eds.), *Nationalisme, naties en staten. Europa vanaf circa 1800 tot heden* (Nijmegen: Vantilt, 2012) 704 p.
ISBN 978-94-6004-081-8.

Dit kloeke boekdeel van een kleine 700 bladzijden, rijkelijk geïllustreerd en van kaarten voorzien, biedt een voortreffelijke synthese van de geschiedenis van naties en nationalisme in Europa. De samenstellers Wessels en Bosch zijn niet aan hun proefstuk toe. Zo publiceerden ze al in 1992 de tweedelige bundel *Veranderende grenzen: nationalisme in Europa*. In de inleiding van het hier besproken boek verwijzen ze daar kort naar, maar hoe deze bundel van de vorige verschilt (in opzet of uitwerking), vermelden ze jammer genoeg niet.

Na de inleiding van de samenstellers krijgt de lezer een theoretisch en historio-grafisch overzicht van de hand van Arnold Labrie. Daarop volgen vijf chronologische hoofdstukken: de etymologische voorgeschiedenis van de begrippen *patria* en *natio* vóór 1815 (door Labrie), de periode van het Congres van Wenen tot de revoluties van 1848 (alweer door Labrie), de jaren 1848 tot 1914 (door Matthijs Lok), de beide wereld-